

TRANSCRIPT DE NIEUWE NACHTMIS PODCAST

Welkom en openingsreflectie door Oscar Kocken

Lieve luisteraar, fijn dat u erbij bent, bij deze kerstige podcast vol verhalen. Mijn naam is Oscar Kocken en namens Tivoli-Vredenburg heet ik u welkom bij de 2021-versie van De Nieuwe Nachtmis. Dit jaar eentje om naar te luisteren.

Het was kort na kerst, de steeds naaldlozere boom stond te wachten tot het eindelijk driekoningen werd, de stille nacht ging over in een met luide knallen. Het nieuwe jaar was begonnen, en zoals alle jaren hoopte ik dat dit het jaar werd van grootse veranderingen. En jawel, er gebeurde iets wat de mensheid tot dan toe niet voor mogelijk had gehouden: ik stopte een tandenborstel, tandpasta en voor drie dagen aan onderbroeken in een vaal linnen tasje, ik liet mijn laptop en mijn telefoon thuis, reed honderdvijftig kilometer richting het oosten en stapte na een rit via mij tot dan toe volstrekt onbekende gehuchten met mijn volle verstand een klooster binnen.

Niet alleen de mensheid, ook ik vond dit iets wat eigenlijk niet bij mij paste. Ik merk zelfs nu dat ik het liefst zo snel mogelijk aan u duidelijk maak dat dat monastieke leven best een behoorlijk eind van mij af staat. Waarom? Om vooral maar te zorgen dat u begrijpt dat ik heus mijn nuchtere blik het afgelopen jaar niet ineens verloor, dat mijn verstand nog altijd net zo gezond is als voorheen, dat u en ik nog steeds hetzelfde wereldbeeld hebben. Dat ik kortom één van ons ben, en niet één van hen. Er zijn per slot van rekening dit jaar al genoeg mensen anders gebleken dan we met z'n allen dachten.

Ondertussen ga ik er dus voor het gemak vanuit dat u zo bent als ik, en niet zoals de ander.

Terwijl: misschien bént u wel de ander. Mocht dat zo zijn: vergeet alles wat ik hiervoor heb gezegd. Hebben wij verschillen, dan poets ik de mijne wel weg, zodat we elkaar weer kunnen vinden. Mijn grootste plezier noem ik een guilty pleasure, mijn favoriete hobby nerderig. Soms lijkt het alsof ik liever kies me te distantiëren van mijzelf dan van een ander.

Het is een diepe angst in de steek gelaten te worden, eenzaam op het schoolplein, als je plots een ander plannetje bleek te hebben dan de anderen. Lijken op de anderen is nu eenmaal veiliger dan afwijken en bevestiging dat we erbij horen is wat we het liefste horen. Het is wellicht de reden waarom je in een zin als deze jezelf kunt betrappen dat je het woord 'je' gebruikt in plaats van 'ik': het voelt minder alleen als je kunt doen alsof jouw manier van doen en denken de universele standaard is.

Als er iets dit jaar niet zo bleek te zijn, dan was het wel dat. Sterker nog: ik bleek niet eens exact hetzelfde te zijn als ikzelf.

En zo doet zich nu dus de paradoxale situatie voor dat ik een seculier kerstprogramma dat juist een alternatief wil bieden voor de kerkelijke mis, uitgerekend begin met vertellen over wat ik dit jaar - dit ontheemde jaar waarin we meer dan ooit opgesloten zaten in huis - leerde terwijl ik mezelf afsloot van de wereld, in een klooster. Een plek waar ik onder het mom van me verdiepen in een ander, en in de waarde van een eeuwenoude traditie, me in feite verdiepte in mezelf.

Ik logeerde bij de Zusters Clarissen in Sint Josephsberg te Megen, een stilteklooster uit 1721. Via deze - veelal hoogbejaarde - zusters ontmoette ik een wereld van aandacht, een wereld van rust, een wereld van stilte. Een paar etmalen lang klonk er binnen die afgeschermdde muren geen woord, aten we de vegetarische maaltijden in stilte, en was het enige waarvoor men geluid maakte het zingen van psalmen gedurende een van de vijf diensten, die de dagen hun structuur gaven.

Bij gebrek aan tierlantijntjes aan de muren om naar te kijken, keek ik naar mijzelf. Bij gebrek aan gesprek, krant, televisie, telefoon, twitter of persconferentie met gebarentolk tijdens het eten, focuste ik op het eten zelf. Ja, én stiekem op de teksten op het kuipje Blue Band-halvarine, "nu met acht vitaminen", want reclame is uiteindelijk overal.

En het bijzondere was: doordat ik in een jaar tjokvol discussies met amateurvirologen en dansleraren, besloot om nu eens een poosje niet hardop te praten, kon ik mezelf ineens heel veel beter horen. Het was alsof ik eindelijk mezelf eens uit liet spreken. Écht luisterde, naar wat zich al die tijd stilhield, en normaal gesproken - normaal gesproken - door mijzelf werd overschreeuwd.

Door nu eens eventjes gewoon mijn waffel te houden en niet telkens gelijk mijn woordje klaar te hebben, maakte mijn normaal zo luidruchtige stembanden ruimte voor al die andere onderdelen van mijzelf en luisterde ik niet naar mijn stem, maar naar mijn ademhaling, mijn hart, mijn hoofd, mijn gevoel, of waar 'jezelf' ook maar verscholen mag zitten.

Wat de zusters me daar bovendien leerden was dat als je beter luistert naar jezelf, je ook beter kunt luisteren naar anderen. Daar op die plek merkte ik: ik voelde me gezien, ik voelde me - zonder een woord te zeggen - gehoord.

Vaak hebben mensen pas het gevoel dat ze 'gezien' zijn of 'gehoord', als ze niet alleen gesproken hebben, maar vooral ook gelijk hebben gekregen. Maar moet dat eigenlijk wel? Al die mensen in dat klooster hadden een heel ander

wereldbeeld dan ik, ik had en heb een ander wereldbeeld dan zij, maar toch zagen we elkaar. We hoorden elkaar, zelfs - of juist - in stilte. En zo waren we allemaal ietsje minder alleen.

Nog altijd heb ik niet bijster veel met heilige nachten, maar sinds deze ervaring des te meer met stille. En dan nu een Nieuwe Nachtmis, uitgerekend in de luisterversie. Is dat niet wat paradoxaal? Misschien. Maar zoals de zusters in het klooster zouden zeggen: fuck it. Ik beloof u: alle geluiden die we dit programma gaan horen, zijn het beluisteren waard, en van sprekers die u en mij stuk voor stuk op een nieuwe manier naar de wereld laten kijken. Alleen... voordat we dat gaan doen, laten we eerst even tijd nemen voor de stilte.

[STILTE]

Introductie De Nieuwe Nachtmis Podcast

Dit is De Nieuwe Nachtmis, sinds drie jaar een traditie op kerstavond, in hartje Utrecht, TivoliVredenburg. Dat wil zeggen: het is vooral een traditie dat het elk jaar anders is. Het eerste jaar live voor een grote zaal tjokvol publiek. Vorig jaar in een lege zaal zonder een mens, maar mét een livestream. En nu - editie nummer drie - waar u ook maar wil, via trillingen van uw trommelvlies, rechtstreeks in uw oren. Het kerstwonder in optima forma.

U gaat luisteren naar poëzie, naar persoonlijke verhalen en naar preken die u een hart onder de riem steken, een nieuw licht laten schijnen in donkere maanden, of u gewoon hartverwarmen.

Introductie Emma Lesuis door Oscar Kocken

De eerste spreker die we uitnodigden voor de Nieuwe Nachtmis is onderzoeker, documentairemaker en verhalenverteller Emma Lesuis. Haar werk was te zien op Canvas, NPO bij IDFA en op Oerol, waar ze met haar voorstelling Aardappelbloed niet alleen mijn ogen opende, maar ze ook vol tranen liet stromen. De reden waarom we haar zo graag het woord wilden geven bij De Nieuwe Nachtmis is het persoonlijke geluid dat zij steeds weet te geven aan een universeler verhaal, in een vaak onoverzichtelijke, rommelige wereld. Zo aan het eind van het jaar wordt het volgens Emma tijd voor een grote schoonmaak.

Verhaal Emma Lesuis

Het is kerst, er komt wellicht bezoek, je wilt het huis klaarmaken voor een nieuw jaar. Een frisse start. Zo ook mijn ouders, die in de weer zijn met opruimen. Althans ze doen een poging tot. Altijd een poging tot. Aan de telefoon vertelt

mijn moeder dat ze bezig is met het selecteren van de cassettebandjes. Een zak voor de kringloop, een zak om weg te gooien en de rest bewaart ze nog even voor de volgende ronde. Maar het vlot niet zo, zegt ze enigszins teleurgesteld. Want mijn vader neemt de zakken mee naar boven naar zijn werkkamer om ze een voor een te beluisteren wat er ook alweer op staat, om vervolgens te bepalen of hij het er wel mee eens is in welke zak ze zijn beland. Tientallen cassettebandjes met titels als Jamaican blues en Saturday Night sound liggen verspreid op een van hun vier banken in de woonkamer. Inderdaad vier, want mijn moeder werd een tijd terug verleid door de opheffingsuitverkoop van een meubelwinkel. Opeens, zei ze, had ze een nieuwe okergele bank, een nieuw vloerkleed en een nieuwe fauteuil besteld. Toen het werd geleverd, was mijn moeder dagen van slag. 'Een nieuwe fase, een nieuwe fase,' herhaalde ze als een mantra. Het vloerkleed dat ooit zachtroze was maar nu blauwgrijs verkleurd door de zon, werd opgerold. De, unieke en werkelijk waar prachtig Engels gedecoreerde vogeltjesbanken -dit zijn de woorden van mijn moeder-, werden op marktplaats gezet. Het zorgde ook bij ons, de kinderen, voor een weeïg gevoel; de banken die ruim 25 jaar oud waren en waar we bijna heel ons leven zoveel grapjes over hadden gemaakt. En waar we ons in onze puberteit zo voor hadden geschaamd. End of an era. 70 euro vroegen ze ervoor. Hoe ze tot die prijs gekomen waren, was onduidelijk. Er zat een ingezoomde foto bij van een minuscuul versleten plekje en 'Niet doorgezakt.' stond eronder. Nu was het wachten op de liefhebber. Er werd gewisseld van seizoenen, maar niet van interieur. Vroeger werden advertenties van marktplaats verwijderd na een poos, tegenwoordig kan de advertentie eindeloos blijven staan. En elke week, wekenlang, begon mijn moeder over het aantal views alsof het een kijkcijferhit op YouTube was. "En al 11 x bewaard!" Maar de teleurstelling was des te groter toen ze toch tot de conclusie moest komen dat er geen gegadigden waren. Om haar eigenwaarde te beschermen, haalde ze de advertentie offline en vinkte "niet verkocht" aan. Naar de kringloop brengen was een brug te ver, dus nu staan er 4 banken en 3 fauteuils in de showroom, zoals we de woonkamer noemen. Het doet me denken aan oma, zij bewaarde ook altijd alles. Poppen die ze zelf maakte, de schoentjes van haar kinderen, tientallen doosjes waar ze centjes indeed. Want mocht ze overvallen worden, zaten er in die andere doosjes nog centjes. Met als gevolg dat ze nooit wist waar ze nog geld had. Nu leeft tussenhaakjes ze al jaren op een gesloten afdeling van een zorginstelling en past heel haar leven nog maar in een plastic tas, waarvan anderen notabene de inhoud hebben beslist. Misschien is het wel het moeilijkste voor een mens: loslaten. Van spullen. Van dromen. Loslaten van Personen. Vriendschappen. Liefdes. Gedachten. En we doen het een leven lang, vervellen, wisselen van zijn, schaven aan onze identiteit. We seizoenen. Alleen onze ogen blijven bij het origineel.

De coronacrisis is een snelkookcursus in loslaten geworden. Letterlijk. Loslaten van lichamen die sterven. Van gewoontes, tradities, huidcontact. Loslaten van een oud normaal en het beeld in ons hoofd hoe je dacht dat het zou zijn, wat je

hoopte, van dromen. De laatste trend, las ik in het nieuws, is schreeuwen naar de zee om actief los te laten. Met zijn allen schreeuwen naar dat wat ons nietig maakt, waar loslaten in de getijden verpakt zit. Eb, vloed, eb, vloed, altijd komt het weer, weer terug. Misschien een idee als de koning in zijn kerstspeech een schreeuwminuutje zou inlassen? Als ik bij mijn ouders kerst ga vieren, zal ik ongetwijfeld de cassettebandjes aantreffen, en zullen we thee drinken op twee van de vier banken. Ooit dacht ik om ze het boekje van opruimgoeroe Marie Kondo cadeau te doen. Maar ik wist zeker dat dat boekje zou belanden bij de andere boeken. Die in dubbele rijen in de boekenkast staan. Of die in een van de twintig dozen liggen op zolder, om over de garage maar niet te spreken. Een keer zei ik ongeduldig, in verwachting van hun eerste kleinkind, dat ze op moesten schieten. En dan? vroeg mijn moeder. Als we alles hebben opgeruimd, wat dan? Ik wilde argumenten aandragen over een opgeruimde geest, maar bedacht me. Ze had gelijk, ze hadden nog een levenlang om op te ruimen, totdat het klaar is. Het is aan hen, ik liet het los.

Ik wens u een nieuw jaar met frisse inzichten.

Introductie Daan Windhorst door Oscar Kocken

Het jaar leerde ons opnieuw te kijken naar wat belangrijk voor ons is, waar wij zonder kunnen en waar we écht aan hechten. Ook leerde het ons opnieuw dat dingen soms anders lopen dan we wilden, zelfs de tradities waarvan wij dachten dat die altijd hetzelfde zouden zijn.

Als één van de vaste tradities gold dat in De Nieuwe Nachtmis telkens een plekje was voor mijn goede vriend Daan Windhorst, scenarioschrijver en podcaster in het dagelijks leven, jaaroverzichtenmaker tijdens kerst. Iedere editie nam hij ons mee in zijn gedachten over het nieuws van het voorbije jaar, deze keer richt hij zich tot u met een persoonlijk jaaroverzicht.

Audiocolumn Daan Windhorst – geen transcript

Introductie Eva Meijer door Oscar Kocken

Of het ook voor kerstbomen geldt, dat weet ik niet, maar in haar essay Vuurduin dat filosoof Eva Meijer schreef voor de Maand van de Filosofie, beschreef zij hoe bomen ondergronds met elkaar communiceren en zo buiten ons zicht met elkaar verbonden zijn, zoals wijzelf buiten ons eigen zicht verbonden zijn met zo veel meer dan wij ons realiseren. “Wij moeten onszelf meer als onderdeel van het geheel beschouwen”, was de oproep, en dat is er een die volgens mij uitstekend past bij de kerstgedachte die uiteindelijk toch draait om verbondenheid. Daarom ben ik des te blijer dat filosoof, schrijver, muzikant en beeldend kunstenaar Eva

Meijer haar gedachten hier wil delen en dat zij ons wil meenemen in haar leven dat de laatste tijd nogal beïnvloed is door een stel kersverse huisgenoten.

Verhaal Eva Meijer - De wereld van een muis

Vorige week ging Flankie dood. Flankie was een muis, ze woonde met vier andere muizen in het muizenhuis in het kamertje met de gele vloer. Flankie was de dapperste. Ze werd aan een oog blind toen ze een halfjaar oud was, maar klom altijd als eerste bovenop de huisjes en bleef tot het einde toe ondernemend.

De muizen waren proefdieren, ze komen uit een laboratorium van de Universiteit Utrecht. Ik wist weinig van muizen toen ze bij me kwamen wonen. Ik wilde graag vrienden worden, maar ze vonden mijn handen stinken. Daarom speel ik 's avonds liedjes voor ze, want van mijn stem houden ze wel. Van deze muizen leerde ik dingen die ik niet verwacht had: als er iemand ziek is dan zorgen de andere muizen voor haar, soms vormen ze met zijn allen een cirkel van steun om de zieke. Ze geven elkaar kusjes ter begroeting en als ze pauze hebben zitten ze soms staart in staart, met de punten om elkaar gekruld. Ze rennen graag in het rad, dat geeft hun leven zin. Toen de tumor van Vachtje te groot was om in het rad te rennen, bleef ze met haar voorpootjes meedraaien. In hun korte leven gaat alles snel: ruzie maken, wennen, afscheid nemen. Ze hebben allemaal hun eigen persoonlijkheid.

Onze kennis over muizen is vooral gericht op gebruik. Muizen zijn huisdieren of laboratoriumdieren, en anders worden ze gezien als plaagdieren. Maar nu blijkt er een hele gemeenschap in mijn huis te leven, met eigen regels en waarin iedereen een taak heeft. De muizen zijn volledige wezens, net als honden of mensen. Dat roept de vraag op wat het betekent om goed met ze samen te leven.

Nou nou, begint u nu misschien te morren. We hebben toch wel wat belangrijkers aan ons hoofd dan muizen. De klimaatcrisis, corona, privacy, racisme, mondiale rechtvaardigheid, of voor mijn part de liefde. Maar in het samenleven met de muizen zit de hele vraag naar wat het betekent om een wereld te delen met anderen en naar hoe we wereldlijker kunnen worden. En misschien is dat wel de belangrijkste vraag voor onze tijd.

Deze tijd wordt wel het Antropoceen genoemd: het geologische tijdperk waarin de mens al het leven op aarde beïnvloedt. Filosofen zijn kritisch over die term: mensen worden weer centraal gesteld, er wordt één mens gemaakt van allerlei mensen wereldwijd die allemaal niet evenveel bijdragen aan vervuiling en klimaatopwarming (sterker nog: veel mensen lijden onder het gedrag van de westerse mensen), enzovoort. Maar misschien is het begrip vooral een oproep: om onze verantwoordelijkheid te nemen beter met de aarde om te gaan, en opnieuw te doordenken wat het betekent om een mens te zijn in relatie tot de natuur en de andere dieren.

Op onze planeet zijn allerlei leefwerelden te vinden, met eigen kennissystemen, waar we ook van kunnen leren. De antropoloog Arturo Escobar schrijft daarom dat we in een pluriversum leven, een veelheid van werelden. Om recht te doen aan die veelheid moeten we leren om wereldlijker te worden. Daarmee bedoel ik niet planetiger. In de fenomenologie, een stroming in de filosofie die zich bezighoudt met de geleefde ervaring, verwijst wereld naar de leefwerelden die we samen maken. Die ligt tussen de grote wereldgebeurtenissen en de kleine keuzes van elke dag in. Met wereldlijker worden bedoel ik een houding aanleren die meer gericht is op de wereld.

Dat is nodig binnen bestaande leefwerelden, zoals in het menselijke publieke debat, op Twitter, in de politiek, in allerlei praktijken waarin het om 'wij tegenover zij' gaat en het verschil geen kans krijgt. Maar ook in relatie tot de planeet, de grote wereld die ons vasthoudt, waarin allerlei werelden bestaan.

Corona en de klimaatcrisis laten zien dat we verbonden zijn met elkaar en anderen, dat het anders moet, maar niet hoe. Dat lijkt een heel grote vraag, maar misschien begint verandering zoals het meeste met iets kleins. Bijvoorbeeld met luisteren en aandachtig zijn. Simone Weil ziet aandacht als een manier om iets van het leven te begrijpen. Niet meteen proberen te interpreteren wat je ziet, maar te kijken tot het licht gloort.

Door het samenleven met de muizen leer ik over een andere wereld, verbonden met de mijne. Ook de kleine dieren hebben plannen en dromen. Dat serieus nemen maakt het samenleven natuurlijk niet makkelijker: deze muizen waren proefdieren, en hen wordt dingen aangedaan die als je echt nadenkt over wat het voor ze inhoudt niet kunnen. Ze zijn bovendien onze medewezens, die net als mensen liefhebben en verliezen.

De muizen zijn net als de planeet niet van ons. En uiteindelijk zijn we hier allemaal maar even. Is dat erg? Er is misschien niets ergers. Maar het is ook troostend om op te kunnen gaan in wat er is. En om niet de enige te zijn die betekenis geeft aan wat ons omringt.

Flankie stierf in mijn hand. De dood zelf kwam snel en stil. Er is niets belangrijkers. Voor haar niet, en in dat laatste moment, dat altijd zo lang duurt als nodig, voor mij ook niet.

Introductie Daniëlle Zawadi door Oscar Kocken

Het millennium heeft er 21 jaar op zitten, je zou kunnen zeggen dat het millennium volwassen is geworden, dus laten we hopen dat het binnenkort allemaal wat rustiger wordt. We gaan langzaam een nieuw jaar in en het wordt tijd om deze editie van de Nieuwe Nachtmis af te gaan sluiten en dat doe ik graag met mijn favoriete woordkunstenaar van de nieuwste generatie spokenword-artiesten. Haar naam is Daniëlle Zawadi, ze organiseert poëzieavonden, speelt theatervoorstellingen, maar bovenal spreekt en schrijft zij zelf. Met veel genoeg luister ik naar hoe zij haar poëtische bespiegeling geeft op deze wonderlijke tijd.

Gedicht Daniëlle Zawadi - De Oerwaard

De twintiger jaren van je leven zijn zoals de twintiger jaren van deze eeuw.
Een olievlek die uitbreidt voorbij de kalender hokjes, en raamwerken die we
leggen op de tijd.

Dit is het samen alleen zijn
en afspraken maken in agenda's met potlood.
met een mond vol maten regelen ze er op los
tot dat het vol loopt.

Er zit geen schoonheid in hoe je over drempels springt,
vanaf balkons zingt,
of een zoom linkt,

Er zitten zweetdruppels op je voorhoofd,
misschien ook uit je ogen,
voor wanneer je sorry zegt,
tot een volgende keer
en blijf gezond,
ik houd je er aan.

Dit is de oerwaarde
Dit zijn je twintiger jaren.

Oud genoeg om mee te stemmen
Jong genoeg om niet te remmen
Vroeg erbij om vragen te stellen
Mogen we een tafel samen zetten?
Je leert je eigen passen te tellen
Niet meer teksten, maar vrienden te bellen
En ook de vreemden,
zij zijn zijn metgezellen
Zo wordt je ouder, met opgeheven schouders,
Van in de kou staan tijdens de protesten
Of het rijtje voor de toegangstesten

Dat is het wachten op later voor wanneer het kan
Later wanneer het nu is,
De hoeken van je lippen krullen omhoog

Voor de foto flits.
Want dit is iets,

Je voelt je verbonden op een manier dat nieuw is
Dat je uitnodigt familie te zien in medereizigers
Dat je ouderen doet vragen hoe hun twintig is
En de je doet omkijken naar wie je mist.

Dit is de nostalgie die nog werkt aan zijn sepia kleurtonen
Dit is het mondmasker bandje dat aan één kant losspringt
Dit is heel aandachtig letten op hoe de kriebel in je keel voelt
Dit is niet weten in welk jaar je woont

Het zijn je twinge jaren
Dit is de oerwaarde

Je bent nu ambivert, met je bij elkaar geknutselde familie,
Je bent nu plichtig, met je zelf bedachte nieuwe tradities

Van hallo zeggen wanneer we afscheid nemen
Dank je wel, wanneer we tot morgen menen
Offline wanneer we in het echt bedoelen
Oud normaal terwijl dat nieuw proeft.

De twintiger jaren van je leven zijn zoals de twintiger jaren van deze eeuw.

Afsluitende woorden en colofon door Oscar Kocken

Lieve luisteraar, dat was het voor nu. Fijn dat u erbij wilde zijn, bij deze speciale editie van De Nieuwe Nachtmis. De traditie gaat door, volgend jaar zijn we er ongetwijfeld weer, maar in welke vorm? Wie weet is de nieuwe nachtmis er volgend jaar wel - net als u - als hologram?

U hoorde teksten van Emma Lesuis, Eva Meijer, Daniëlle Zawadi, de ouders van Daan Windhorst en Daan Windhorst zelf. De muzikale omlijsting was van Martijn Hak en Jeline Weening. De montage door Niels Ermstrang, productie door Rashida Tauwnaar. Organisatie was in handen van Tessa Hagen en mijzelf, Oscar Kocken. Hartelijk dank aan TivoliVredenburg, hartelijk dank aan u. Dit was De Nieuwe Nachtmis, ik wens u een heel fijne kerst.